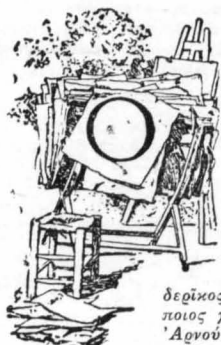

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ

Ο ΜΕΓΑΛΕΙΤΕΡΟΣ ΕΡΩΣ ΤΟΥ ΦΛΩΜΠΕΡ

(‘Απ’ τὸ Παρισινὸ «Καντίντ»)

ΣΟΙ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες τοῦ «Μπουκέ-
του» ἔτυχε νὰ διαβάσουν τὴν «Αἰσθηματικὴ
‘Ανατροπὴ», τὸ περίφημο μυθιστόρημα τοῦ
Φλωμπέρ — περίφημο ὅσο καὶ ἡ «Κυρία
Μποβαριὸν» — θὰ θυμούνται, ἴσως, τὸ φλι-
βερό, τὸ μελαγχολικόν, τὸ τραγικώτατο τέ-
λος του. Ὁ ἥρωας τοῦ μυθιστορήματος,
Φρειδερίκος Μορώ, συναντᾶται γιὰ τελευ-
ταία φορὰ μετὰ τὴ Μαρία ‘Αρνού, τὴ γυναί-
κα πού ἀγάπησε τρελλά, παράφορα, μετὰ ὅλη
τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του, καὶ πού ἡ πε-
ριστάσις τὸ θέλησαν νὰ μὴ γίνῃ ποτὲ δική
του. «Χρόνια—γράφει ὁ Φλωμπέρ—
ἐπέρασαν... Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1867, μό-
λις εἶχε πᾶρει νὰ σκοτεινιάσῃ καὶ ὁ Φρει-
δερίκος βρισκόταν μόνος στὴν κάμαρά του, κά-
ποιοι χτύπησε τὴν πόρτα του. Ἦταν ἡ Μαρία
‘Αρνού».

Ἡ σκηνὴ πού ἐξακολουθεῖ μεταξὺ τῶν δύο ἀν-
δρῶν ἀνθρώπων πού ἀγαπήθηκαν καὶ πού δὲν ἀ-
ξιώθηκαν νὰ χαροῦν τὸν ἔρωτά τους, εἶνε σπαραχτικὴ.

Ὁ Φρειδερίκος εἶνε κουρασμένος ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ ἡ Μαρία, σωστὸ
συντρίμ. Τὰ ἀλλεπάλληλα ἀντήχημα τοῦ ἀνδρός της καὶ ὁ μεγάλ-
ος ἀνεκλήρωτος ἔρωτάς της τὴν ἔχουν τσακίσει. Λένε φράσεις συ-
νηθισμένες, ἀσημαντές... Καλὰ-καλὰ δὲν ξέρουνε τί νὰ πῶν... Καί,
τέλος, ὁ Φρειδερίκος φιλεῖ μετὰ ἀπειρή συντριβή, ὅπως θὰ φιλοῦσε ἕνα
νεκρὸ, τὰ ἀσπριωμένα μαλλιά της Μαρίας, τὰ μαλλιά πού συμβολί-
ζουν γι’ αὐτὸν ἐκείνη τὴ στιγμή ὅλα τὰ χαμένα
τοῦ ὄντος, ὅλες τὶς συνταμμένες τοῦ ἐλπίδες...

Ὅπως καὶ ἄλλοι μυθιστοριογράφοι, ἔτσι καὶ ὁ
Φλωμπέρ μεταχειρίστηκε γιὰ τὰ ἔργα του πολλὰ
περιστατικά τῆς ζωῆς του. Τὸν ἔρωτα πού περι-
γράφει στὴν «Αἰσθηματικὴ ‘Ανατροπὴ» τὸν ἔξη-
σε ὁ ἴδιος, ὄχι, βέβαια, ἐντελῶς ὅμοιος μετὰ τοῦ
μυθιστορήματος του, ἀρκετὰ ὅμως ἀνάλογον.

Αὐτὸ ἦταν ἤδη γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἀλληλογρα-
φία τοῦ Φλωμπέρ. Τὸ μαθαίνομε διὸς τώρα κα-
λύτερα, λεπτομερέστερα, ἀπὸ κάποιο σχετικὸ βι-
βλίον πού βγήκε τελευταία καὶ πού περιέχει πλῆ-
ρεις καὶ ἀπὸδεικτικῶτατες ὅλες τὶς λεπτομέρειες
πὺ ἀναφέρονται στὸν ἔρωτα αὐτὸν τοῦ μεγάλου
συγγραφέως.

Ὡς μοντέλλο γιὰ τὴ Μαρία ‘Αρνού χρησι-
μοποίησε ὁ μυθιστοριογράφος τὴν γυναῖκα τοῦ πε-
ρίφημου γλύπτου Στέισιγκερ, τὴν ‘Ελίζα Στέισιγκερ,
πού φημιζόταν γιὰ τὴν ὀμορφίαν της καὶ γιὰ
τὴν ὁποία, εἶνε βέβαιον, ὅτι ἔγραψε καὶ ὁ Μπω-
ντελαίρ ἕνα ἀπὸ τὰ ὀραϊότερα ποιήματά του, ἐ-
κείνο πού ἀρχίζει μετὰ τοὺς γνωστοὺς στίχους:

‘Εὖ πὺν σὰ μὲ μάχαιρά
Μπῆκες σὴ μάση μου καρδιά,
‘Εὖ ὀλοστόλιση, τρελλή,
Πὺν ἤρθες σὰ δαίμονες πολλοί,
Νὰ κάνης χέμμα σου κ’ ὄντα
Τὰ μάθη μου τὰ λογικά...

Εἶνε ἀπολύτως ἐξακριβωμένο ὅτι τὸ φθινόπω-
ρον τοῦ 1864, ὅταν δηλαδὴ εἶχε ἀρχίσει νὰ γράφῃ
τὴν «Αἰσθηματικὴ ‘Ανατροπὴ» ὁ Φλωμπέρ, τὸν ἐπισκέφθηκε στὸ ἐ-
ργομνητεῖόν του τὸ Κροασεὶ ἡ ‘Ελίζα Στέισιγκερ. Ἡ ἐπίσκεψις τῆς ὀ-
ραίας αὐτῆς γυναίκας ἐπανεληφθὲ ὅσους ἀπὸ λίγες ἡμέρες. Μὰ ἡ
δύτερη αὐτὴ συνάντησις τῶν ἦταν καὶ ἡ τελευταία του. Ἐκτοτε
δὲν ξαναὶσθώθηκαν πιά.

Ἐνας ὑπέροχος τύπος μελαγχρινῆς, μετὰ μεγάλα μαύρα βελούδινα
μάτια, λαγυμένα καὶ γεμάτα ἰδρωπεία. Αὐτὴ ἦταν ἡ ‘Ελίζα. Ὁ
Φλωμπέρ τὴν πρωτογνώρισε στὴν Τρουβίλ τὸ 1836. Ἦταν μεγαλει-
τερὴ του κατὰ δέκα χρόνια, πράγμα πού δὲν τὸν ἐμποδίσαι, ὅστόσο,
νὰ ἀισθανθῇ γι’ αὐτήν, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ, μὴ ζωηρότατη ἔλξι.

Δυὸ χρόνια ἀργότερα, διηγούμενος ὁ Φλωμπέρ σ’ ἕνα γράμμα του
τὴ σκηνὴ τῆς γνωριμίας του μετὰ τὴν ‘Ελίζα, στὸν φίλον του Λε Ποα-
τέν, τοῦ ἔγραψε:

«Στὴν ἀρχὴ πρόσεξα τὰ μάτια της. Ἐνα φῶς δυνατό καὶ πα-
ράξενο ἔβγαίνει ἀπὸ αὐτά, ἕνα φῶς πὺν γινόταν καθὼς ἐμπαινε
μέσα μου, μὴ φλόγα γλυκεῖα. Μὸ ἔριξε μὴ χαιδεύονταίς τὴν λέ-
ξι μὰτι φιλᾶρεσκης γυναικίς, πὺν εἶνε σίγουρη γιὰ τὴν ὀμορφίαν
της, καὶ ὅσους μετὰ ῥώτης πὺν πού φαινόταν ἡ Τρουβίλ. Μιλοῦ-
σε μετὰ μὴ φωνὴ ἀργή, βαθεῖα, λιγὰ καὶ συρτή, τονίζοντας τὶς λέ-
ξεις ἐκεῖ πὺν δὲν ὑπῆρχε κανένας λόγος νὰ τονιστοῦν. Τὸ γέλιο
της πὺν φώτιζε ὅλο τὸ πρόσωπὸ της, εἶχε καὶ τὸ ἀρετὰ ἡδον-
ικό».

Καὶ ἀπὸ μόνον τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ συγγραφέως

δὲν μᾶς μένει καμμιὰ ἀμφιβολία ὅτι ὁ Φλωμπέρ ἀισθάνθηκε ἀπὸ τὴν
πρώτῃ στιγμὴ τῆς γνωριμίας τῶν κατὰ τὸ ἀκατανίκητο νὰ τὸν ὀθή-
σῃ πρὸς τὴν ‘Ελίζα. Ἦταν αὐτὸ πὺν λέμε ἔρωτος κεραυνόβολος. Ἐχουμε
διὸς καὶ ἄλλες ὁμολογίες σχετικὰς μετὰ τὸν ἔρωτά του αὐτόν. Ἐξομολο-
γούμενος ὁ Φλωμπέρ στὸν ἴδιον φίλον του τὴν ἀσθηματικὴν του περι-
πέτεια, ἔγραψε λίγους μῆνες ἀργότερα:

«Ἐνα ἴσποτε, μὴ πυχὴ τοῦ φουστανιού της, τὸ πόδι της, κοῦ
ἐκᾶσαν τὴν ἐντύπωσι πραγμάτων ὑπερφυσικῶν καὶ μπορούσαν νὰ
με βυθίσουν σὲ ρεμβασμούς, μέρες δολοκλήρες».

Ἐνα χρόνον μετὰ τὴν πρώτη αὐτὴ συνάντησι, ὁ Φλωμπέρ ξαναπῆγε
στὴν Τρουβίλ. Μὰ τὴ χρονιά αὐτὴ ἡ ‘Ελίζα δὲν βρισκόταν ἐκεῖ. Κι’
ἡ ἀπουσία της ἔκαμε τὸν Φλωμπέρ νὰ τὰ βροῖσκη ὅλα ἀνοστα καὶ ἀνοί-
σια καὶ συγχρόνως γιγάντωνε τὴν ἀγάπην του. Τοῦ φαινόταν ὅτι ὡς
τότε δὲν εἶχε ἀγαπήσει τὴν ‘Ελίζα, καὶ πὺς τότε μόνον εἶχε ἀρχίσει
νὰ τὴν λατρεῖ ἀληθινά. Στὸν Λε Ποατέν ἔγραψε σχετικῶς:

«Πὺς θὰ ἔβλεπε ὅτι τὴν ἀγαποῦσα ἀπὸ δὲν τὴν ἀγαποῦσα τό-
τε; Τώρα τὴν ἀγαπῶ, τώρα τὴν ποθῶ, τώρα καθὼς περπατῶ μό-
νος στὴν ἀκρογιαλιά, στὰ δάση, στὸς κάμπους. Τὴν φαντάζομαι
νὰ περπατᾷ πλάι μου, νὰ κουδεντιάξῃ, νὰ μὸ χαμογελά».

Τὸ ἴδιο ἐκεῖνο καλοκαίρι, γιὰ νὰ ζήσῃ λίγο τὴν ἀπουσία της ‘Ε-
λίζας καὶ γιὰ νὰ παρηγορηθῇ, σχετίστηκε ὁ Φλωμπέρ μετὰ δύο χαριτω-
μένες νεαρές Ἀγγλίδες, τὴ Γερτρούδη καὶ τὴ Ζερμαίν. Ἦσαν κόρες
τοῦ Ἀγγλίου ναυτικοῦ ἀκολούθου στὴν πρεσβεία τοῦ Παρισιῦ, καὶ
παρθερίαν τακτικὰ στὴν Τρουβίλ. Μετὰ τὴν μεγαλειότητα, τὴ Γερτρού-
δη, ἔπαισε ἀμέσως στενὴς φίλεις ὁ Φλωμπέρ. Ἦταν μὴ κοπέλλα χα-
ροῦμένη, εὐκρινὴς, ἀνοιχτόκαρδη, μετὰ στοργικὸν ὁδοῦλον πρόσωπον
καὶ πλοῦσια μαλλιά καστανά. Σὺντα ἔκᾶσαν μαζὺ μακρινούς περιπάτους
στὰ περὶχωρα τῆς Τρουβίλ, μιλοῦντας γιὰ χίλια δυὸ θέματα.

«Δὲν ἐννοιοῦθα—ἔγραψε ὁ Φλωμπέρ στὸν φί-
λον του Μπουβιέ, χρόνια ἀργότερα—πὺς περνοῦ-
σε ἡ ὥρα μαζὺ της. Ποτὲ ἀσφαλῶς φλυαρία
γυναικίς δὲν ὑπῆρξε τόσο θελκτικὴ, ὅσο ἡ
φλυαρία τῆς Γερτρούδης. Ἦταν ἕνα δροσερὸ
κελάδημα πὺν ἐννοιοῦθα σὰν ἕνα γλυκὸ καὶ ἀπα-
λὸ χάδι. Τὰ λόγια της λίγο τὰ πρόσεχα. Ἐ-
κείνο πὺ ἔβλεπε ἦταν ἡ φωνὴ της, ἡ χα-
ριτωμένη ξενικὴ της προφορά, ἡ κινήσεις πὺ
συνόδεον τὰ λόγια της καὶ ἡ ματιές, ἡ γεμά-
τες νάζι καὶ τσαχινιά πὺν μοδεῖνε καθὼς
κουδεντιάσαμε».

Ὡστόσο, ἡ σχέσις αὐτὴ τοῦ Φλωμπέρ μετὰ τὴν
Γερτρούδη ἔμεινε ἀπλὴ φιλία. Αἰσθανόταν γι’ αὐ-
τὴν ζωηρότατη συμπάθεια, ἡ συντροφία της τοῦ
ἔκαμε τὴν μεγαλειότητα ἐνχορίστησι, οὐτε στιγμὴ
ὅμως δὲν ἐννοιοῦσε γι’ αὐτὴν ἀγάπην. Ἡ καρδιά
του ἦταν δοσμένη ἄλλῳ.

Πότε καὶ πὺ ξανασυνάντησε τὴν ‘Ελίζα Στέ-
ισγκερ ὁ Φλωμπέρ; Πέντε ὡς ἔξη φορὲς στὸ
Παρίσι, κατὰ τὸ διάστημα μᾶς δεκαετίας, ἀπὸ
τὸ 1845 ὡς τὸ 1855. Μετὰ τὸν ἀντὶ τῆς γνωριζό-
ταν ἀρκετὰ, μιλοῦσε κάποτε πὺν κολεκτικὰ
γιὰ τὰ ἔργα του, στὸ σπίτι του ὅμως δὲν πολυ-
σύνταζε. Τοῦ ἦταν δυσάρεστο νὰ πηγαίνῃ στὸ
σπίτι ἐνὸς ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου ἦταν φίλος καὶ
τοῦ ὁποίου ἀγαποῦσε τὴ γυναῖκα.

Ὡστόσο ἡ ἀγάπην αὐτὴ ἐξακολουθοῦσε νὰ μὲν πλανωμένη. Για-
τί; Γιατὶ ἡ ‘Ελίζα ἦταν μὴ πολλὴ πιστὴ σύζυγος, πὺν ἐννοιοῦσε νὰ
μὴν παραβῇ τὰ καθήκοντά της καὶ γιὰτὶ καὶ ὁ Φλωμπέρ, ἐννευρισμέ-
νος κ’ ἀπαυδισμένος ἀπ’ τὴν κατὰστασι αὐτὴν, εἶχε ἐντομεταξὺ συ-
νᾶφι σχέσεις μετὰ μὴν ἄλλη γυναῖκα, τὴ Λουίζα Κολέ. Τὴν ἀγάπησε
πραγματικὰ τὴν Κολέ; Κανείς δὲν τὸ ξέρει. Ὁ ἴδιος ἔγραψε στὸν
Μπουβιέ πὺ ἦταν ἐνήμερος τῶν ἐρωτῶν τοῦ φίλου του:

«Ξέρεῖ (ἡ Κολέ) πὺς τὴν ἀπατῶ, ξέρω πὺς με ἀπατᾷ, καὶ ὅ-
μως ἔχουμε τὶς πὺ στενὲς σχέσεις. Δὲν εἶνε, βέβαια, καὶ ἐγκάρ-
διες. Ὑπάρχει καὶ ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη μεγάλῃ δόσι ὑποκρισίας».

Καὶ παρακάτω ὑπαινισσόμενος τὴν μεγάλην, τὴν ἀληθινὴν του ἀγά-
πην, προσέθετε:

«Μὴ ἄλλη γυναῖκα θὰ μπορούσε νὰ με κἀν ἐντυχιωμένο, τὸν
πὺ ἐντυχιωμένο ἄνθρωπον τὸν κόμον, ἀλλὰ ἡ γυναῖκα αὐτὴ ἔτυχε
νὰ εἶνε μὴ πολλὴ πιστὴ καὶ πὺν ἀραιομένη σύζυγος. Δὲν ἀλ-
λάζει. Ἐτσι τὴν ἔκαμε ὁ Θεός. Πρέπει νὰ τὸ πᾶρω ἀπόφρασι».

Μὰ τὸ πῆρε τάχα ἀπόφρασι; Ἀσφαλῶς ὄχι. Ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς
του, τοῦ ἔμεινε ἡ πικρία ἐνὸς μεγάλου, ἐνὸς μαρτυρικοῦ πόθου, πὺν δὲν
εἶχε ἐκκληρωθεῖ. Καὶ σίγουρα θὰ εἶχε ὁ Φλωμπέρ κάποιο προῖσθημα
τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἔρωτός του, ὅταν σχεδιάζοντας τὴν «Αἰσθηματικὴ
‘Ανατροπὴ» ἐφαντάστηκε τὸ ἀσθημα τοῦ Φρειδερίκου γιὰ τὴ Μα-
ρία ‘Αρνού, ἀγνόν, πλατωνικόν, θερμὸν μετὰ νοσταλγίας καὶ ἀναμνήσεις,
ἀπαράλλαχτα ὅπως ἀγνός, πλατωνικός ἔμεινε ὡς τὸ τέλος καὶ ὁ δικός
του ἔρωτας πρὸς τὴν ‘Ελίζα Στέισιγκερ.

Ὁ Γουσταῦς Φλωμπέρ